

mű kapcsán, mint a kisebbségre vagy az egyetemes emberire. Sőt, akár a kozmikus távlatok elveszejtésére is.

Így összetett ez a líra, főleg azért, mert mindezeket a rétegeket célba veszi, a mélységeket és a magasságokat egyaránt megszólítja. *A FÁ-JREND-katasztrófa (apokaliptikus látomás orwelli időkből)* mindezt még erőteljesebben teszi. Némi fanyar játékkal már a címben is, aztán tovább a természetpusztítás jeleivel, míg nem a József Attila-i „hol a szabadság a rend” újbóli fölelgetésével. Persze a középpontban folyton a magyarság sorskérdésével, hiszen a *Jövendőmondó újévre* vagy a *Himnusz-törredék a XXI. századra* soraiban Kölcsey-féle nemzeti imádságunkra felel, a maga korának élményeit tovább mondva 1823 óta...

És érinti a költői cselekvés lényegét, netán annak hiábavalóságát is, itt meg Vörösmarty kései utódaként. Afféle „vidéki költő” arcmásában. Óvatosan int a minőség őrzésére, a „szemét” méltó helyre távolítására. *A Reciklált téma és vers (A „szemét” téma újbóli körülménye)* befejezésében így figyelmeztet: „...S légy fogékony minden változásra, / s arra is, mi úszik az árral / és szembe vele, s van-e / szemrevételezve?” Magas nála az erkölcsi mérce, nem adja alább... A már emlegetett „talán, mégsem éltünk hiába...” biztos tudatában.

(*Bence Lajos: Szóval vágok rendet, 2016, Pannon Tükör*)

Bakonyi István

Hullámok találkozása

A kilencvenes évek magyar irodalmában bejárt elemzői-értelmezői út „naplóját” (*Diskurzusok mellett, 2001*), a kortárs magyar történelmi regényről írt nagy ívű munkáját (*Ahogy sohasem volt, 2007* – a szerző doktori dolgozatának szerkesztett változata) és a szűkebb pátria, Vas megye múltjában tett kulturális-művészeti kalandozások „krónikáját” („... itt álltál valaha”, 2015) követően a közelmúltban új kötettel jelentkezett Bokányi Péter. Bizonyára a jeles irodalomtörténész és műkritikus ötvenedik születési évfordulójának közelsége is szerepet játszott abban – a fülszöveg vallomása legalábbis erre enged következtetni –, hogy a szerkesztői, kutatói és tanári elfoglaltság ellenére viszonylag keveset, a korábbiaknál mindenesetre kevesebbet kellett várni a Vár Ucca Műhely Könyvek sorozatának értékeit gyarapító kiadvány megjelenésére. (E tekintetben a sorozaton belüli 51-es kiadványszám is üzenettel bír.) Az ugyancsak beszédes *Álom, emlék, hullámvérés* cím, noha egészében sejtelmes hangzású (amit jól érzékeltet a Stekovits Gáspár fotóinak felhasználásával készített borítókép ködbe vivő, ferde, fapallós stégje), tagjaival pontosan befogja az egyes fejezetek világos vonalvezetésű, tisztán látható cél felé haladó tanulmányainak, esszéinek körét.

A *Dobai-mozaikok* darabjai a régóta hiányzó monográfia alapvetéseit hordozzák, egy jelentősebb felépítmény alapjává áll(hat)nak össze. A '60-as évek végén indult alkotói pálya jellegzetességei között Bokányi Péter megemlíti a műfaji sokszínűséget, a művekben a nyelv és kép viszonyának fontosságát, az időmúlás, az *emlékek* és az erkölcs jelentőségét. Az író világának egyik legavatottabb ismerője, Morsányi Bernadett nyomán haladva három szakaszra bontja Dobai eddig megtett útját, meghatározza az egyes etapok jellemzőit, bemutatja és röviden elemzi a fontosabb szövegeket. Az első bő évtized (1968-1979) műnemi kiegyensúlyozottságától így jut el a második dekád (1979–1989) prózai-filmes dominanciáján át a líra egyeduralmáig (a '90-es évek közepétől), a köteteket tekintve: az 1973-as *Kilovaglás egy őszi erődből* vizsgálatától a 2014-es *Belvedere*-ig. Kitér a költői magatartás és eszköztár közel fél évszázad során bekövetkezett változásaira is, megállapítva, hogy az „ifjú [...] (nyelvi) lázadása a tapasztalt, érett költő bölcs elégikus nyugalmává szelídül[t]”, a szó, a „nyelvi snittek” helyét pedig a mondat vette át. (A két legfontosabb „építőanyag”, szó és kép életműbeli szerepét és kapcsolatát illetően, valamint a mester, Zsilka János és a példaadó Pasolini hatásáról is kellő, az oeuvre megértését segítő adalékot közöl az *Optikai világ – fogalmi világ – szóvá vált képek* betéttanulmány.)

Az *első*k című írás az induló évek alkotói teljesítményét veszi alaposabban górcső alá. A megformáltságával és terjedelmében monográfiafejezet értékű, mégis kissé rendhagyóan felépített dolgozat – nagyon helyesen – a *Kilovaglás...* előzményeiről: a Balázs Béla Stúdióról, a filmes munkákról, az *Első ének* és *A magunk kenyerén* antológiákról is említést tesz. (Kiegészítésként talán annyit jegyezhetünk meg, hogy az *Első ének* legfeljebb formálisan kapcsolta Dobait nemzedéke alkotóihoz, hiszen inkább az önálló kísérleteket, útkeresési törekvéseket fogta össze, szerzői között pedig éppúgy találhatók '30-as, mint '50-es években születettek, a legidősebb és legfiatalabb közt kamaszkornyi idő feszül.) Egyetérthetünk azzal is, hogy noha természetesen szól a korpusz avantgárd jegyeiről, kétségbe vonja azok kizárólagosságát és szélesebb szellemi merítést tételez (például a beatköltészet forrásából), ám már nem a lázadás, hanem pusztán a provokáció szándékával. Ebben, az expresszionistákat idéző új lírai nyelvben és a nemzedéki sors, nemzedéki problémák hiteles felmutatásában látja Bokányi az első kötet kultuszkönyvvé válásának, pályaformáló erejének okát. A születési ideje körüli évek magyar prózájában, így a korai Dobai-epikában is, érezhetően még otthonosabb a tanulmányíró. A debütáló regény, a *Csontmolnárok* elemzését az irodalomtörténeti kontextus felvázolását követően Szilágyi Ákos megállapításait alapul véve, azok kommentálásával végzi. Konklúziója szerint a történetközpontú hagyománytól elszakadó esszéregény szervesen illeszkedik az életműbe, alaphelyzetében, szövegkezelésével a *Vadon* felé mutatja az utat. A harmadik

első, az első novelláskötet (*Játék a szobákkal*) írásaiban a filmszerűséget, a cselekvések céltalanságát, olykor lehetetlenségét, látszat és valóság, lét és látszat-lét kettősségét hangsúlyozza. A narráció csupán a képre koncentrálnak, történeté alakításuk, „a képek közti kapcsolat megteremtése az olvasó feladata”.

A „... létrejötteinek pillanatával együtt szűnik meg” című rövid fejezet bevezetője Dobai filmforgatókönyveinek áttekintését ígéri. (A címmé tett találó idézet az író *A filmforgatókönyvről* tanulmányából származik.) Valójában ez az egység már torzóban maradt, hiszen az 1970-es *Büntetőexpedíció* és a 2005-ös *Morfium* közötti ív olyan sikerei is csak említés szintjén szerepelnek, mint az Oscar-díjas *Mephisto*, a *Redl ezredes* vagy a szintén Szabó Istvánnal közösen jegyzett *Hanussen*. Bokányi Péter mindössze a '80-as évek három, valószínűleg filmforgatókönyv alapján született kisregényével: a *Lavinával* (1980), a *Háromszögtannal* (1983) és az *Ívvel* (1988) foglalkozik részletesebben. Az elsőben a krimiszerű történet – novellákra is jellemző – filmszerűségét, antihősenek korba vetettségét, a középső esetében a narráció feszességét és a megjelenített női sors hitelességét, a harmadiknál a tér, idő és cselekmény redukáltságát és a belső monológokat emeli ki. Olvasóként csak sajnálhatjuk, hogy számos fontos mű vizsgálata kimaradt, mint ahogy azt is, hogy – talán idő hiányában – a gazdag és szerteágazó életmű teljesebb, monografikus feldolgozására sem kerül (hetet) sor. A Dobai-oeuvre feltétlenül megérdemelte volna, ám az elkészült és itt közreadott értékes anyag ebben a formában is alkalmas úgy az esetleges továbbépítésre, mint más kutatók munkájának segítésére.

A *Tanulmányok* hét szövege közül hat „A 12 legszebb magyar vers” program konferencia-előadásainak szerkesztett változata. A feltehetően a folyóirat indulásának centenáriumaára készített *A Nyugat és a történelmi regény* kivétel. Kedves témáját itt a műfaj hazai történetének alaposan hivatkozott áttekintésével vezeti be Bokányi, majd Illés Endre, Hegedüs Loránt és Laczkó Géza kapcsolódó írásaival foglalkozik behatóbban. A nyugatosok álláspontját a '60-as években a Tiszatájban folytatott vita tanulásaival összevetve jut el végkövetkeztetéséhez: „A Nyugat történelmi regényről alkotott képe tehát tulajdonképpen átmeneti: a 19. századi történelmi regény autoritásával szemben fogalmazható meg, mint olyan, amely jelzi és előkészíti e regénytípus szükségszerű és a későbbi évtizedekben bekövetkezett, az előzményekhez képest radikális módosulását.”

A konferencia-előadások szövegei az irodalombarátok és diákok (főként egyetemi, főiskolai hallgatók) egy-egy adott vershez, költői életműhöz kapcsolódó ismereteit segítenek elmélyíteni. Ahogy a program ötletgazdája, Fűzfa Balázs által szervezett szimpóziumok és az azok eredményeit összegző kötetek sora (a verseket is ő választotta ki), a közreadott Bokányi-értelmezéseké sem követi az irodalomtörténeti kronológiát (a Fűzfa-féle sorrendet sem). Két dolgozat szövegelemzés: Babits *Esti kérdé-*

sét „véghangulatos” alkotásként mutatja be, míg a *Levél a hitveshez*t racionalitás és irracionalitás kettőssége tükrében vizsgálja. Utóbbi írást, szép gesztussal, eltávozott társának, fiatalon elvesztett feleségének ajánlja, a Radnóti-versből kiemelt és címmé egybeszótt három szó: „álmom”, „csodákban” „varázslom” így a kedvesnek odaátra küldött üzenetté válik. Már e tanulmány zárlatában kitér Szepesi Attila *Radnóti* című prózaversére is, a további négy lejegyzett előadás pedig kifejezetten a klasszikusok hatásával, szövegeik újabb átírataival foglalkozik: Orbán Ottó Pilinszky-képével és a *Francia fogoly* alapján született *Holtak szellemével társalog* versével, ezredfordulós líránk Arany-parafrázisaival (Zalán Tibor, Varga Imre), a *Kocsi-út az éjszakában* és Szijj Ferenc egy rövidprózája közös pontjaival, valamint Bereményi Géza Cseh Tamásnak írt *Szeptember elején* című dalszövegével. A művek interpretációs horizontját kitágító Bokányi-olvasatok nemcsak elsődleges céljukat teljesítik, nemcsak – mint jeleztük – a kiválasztott versekről és szerzőkről kínálnak a megszokott frázisok ismétlésén túlmenő, hasznos új ismereteket, de felfedezésre érdemes kortárs alkotásokra is ráirányozzák az olvasói figyelem fényét. A sorozatot, mivel úgyis túllépte a Fűzfa Balázs-féle program kereteit, érdemes lenne akár önálló kötetnyi anyaggá bővíteni.

A két megelőzőhöz hasonlóan a *Műfaj nélkül* fejezet is kisebb-nagyobb hullámverést keltő műveket vizsgál. (Természetesen az elemzői figyelem eleve azt vet.) Az első három kritika az idősebb írónemzedék tagjainak újabb köteteit veszi górcső alá. A személyességet sem nélkülözi Buda Ferenc '56-os lírai vallomása, a *Túl a falon* verseskönyv recenziója, mely a helyére emeli ezt a súlyos emlékkövet. Két vasi kötődésű alkotó, a csörötneki születésű Báger Gusztáv és a zsenyei Fábíán László munkái közül előbbi *Míg leírom, felébrednek* című válogatott kötetében az egyetemes magyar irodalom értékeit gyarapító, ám pannon szívé és szellemű szerző költői teljesítményét ünnepli az értő olvasó, míg a kiváló prózaíró, az Életünk korábbi főszerkesztője IV. Henrik francia uralkodóról írt regényének (*Henrik király nyughatatlan éjszakái*) legfőbb ambícióját abban látja, „hogyan hozzátegyem valamit ahhoz, amit az individuumból, az emberről sejtünk.” A *Fényesség* és a *Titokjáték* című rövid futamok két szombathelyi művész, a fényképész Tóth Imre és a festő Rónaszéki Linda alkotásait, azok jellegzetességeit állítják középpontba. Mindkét szöveg kiállításmegnyitó, s ekként a személyes kapcsolaton túl Bokányi Péter képzőművészeti érdeklődéséről is tanúskodnak. A kötetzárás a gyásznak, az emlékkállításnak szentelt. A „*vakon átkeltem én, hogy veletek legyek*” öt esztendővel ezelőtt született sorain átüt a pályatárs és barát, Prágai Tamás távozásának friss fájdalma, akitől nemcsak saját, de kicsit a „hatvannyolcas” nemzedék nevében is búcsúzik. Még megrendítőbb az immár évtizedes esszé, mely a feleség elvesztését mutatja be (ekként az „*Álmom*”, „*csodákban*” „*varázslom*” mellé állítható), árván maradt, kedves ruhadarabja sorsán keresztül.

(A szöveg először a Nagyításban jelent meg, így közvetve Csontos Jánost is megidézi.) A *Télikabát* tragikumát mélyíti a szikár, tényközlésre szorító narráció – szaggatottsága, éppen ellenkezőleg, az elfojtott, de áradni kész érzelmekre utal –, vezető szólamként egy női magazin ruhavásárlási tanácsainak beemelése (a másik kettő erre válaszol). Zárlatában így ír: „Egy hónapja gazdátlan a kabát. Ott, a csomagtartóban. Időnként kivesszem, kirázom, aztán visszateszem. Hiszen mi van, ha tényleg ’hirtelen azt mondják’. S persze, hogy nem mondják...”

A kedves és a barát *emléke, álmivá* lett, s az *álmokban* újraéledő alakjai örök *hullámverést* keltenek. Ahogy – míg él olvasó – *hullámot* vernek az *emlékekből, álmokból* merítő, világukat sokszor azok mozaikdarabjaiból építő művek is. Bokányi Péter új kötete szép példája e kettő találkozásának, a közösségivé emelt személyes értékelmutatásnak.

(Bokányi Péter: *Álom, emlék, hullámverés. Vár Ucca Műhely Könyvek, Veszprém, 2019*)

Szemes Péter

M, avagy két város

Milánó rendben, na de Miskolc, és a kettő együtt? Kapusi Krisztián miskolci történész bevezetőjében maga sem érti, avasi lakótelepi gyerekként hogyan is találkozhatott annyi olasz motívummal szülővárosában. A csavart fagy mellett mélyebben levéltári kutatásai során csodálkozott rá az emberek többsége számára elképzelhetetlen tényre, hogy az elmúlt két évszázadban mennyi kapcsolat is volt az egymást talán nem is jegyző két (na, jó több olasz) város között.

A kötet a szerző elmúlt másfél évtizedben megjelent olasz tárgyú tanulmányait és esszéit tartalmazza. Jól felépített szerkezetű könyvről van szó, és az se ijesszen meg senkit, hogy Kapusi tizenöt évig levéltárban dolgozott. Sőt, ez inkább előnyére válik. Ugyanis itt nem féloldalni jegyzetekkel agyonterhelt tanulmányokat olvashatunk, hanem a kötet első harmadában három olyan, széleskörű alapkutatáson nyugvó szöveget, amelyek a miskolci polgárok 19. század végi olasz képeről, kapcsolódási pontjairól tudósítanak. Olvasmányosan. A 116 oldalas könyv nagyobb része azonban már valóban könnyed esszékből áll.

Másrészt a cím se tévesszen meg senkit, ez nem egy Milánó útikönyv, hanem sokkal inkább egy olyan rajongó írása, aki egyszer megérezte a város illatát és az vágyódásának örök tárgya maradt.

A kronológia elvét felrúgva a könyv legfontosabb részével kezdem. Ez pedig az a bekezdés, amelyben a szerző felfedi Milánó-rajongásának születését. Azt a pillanatot, amikor a rendszerváltás környékén először